

coniugia ineanur. Interdum enim impedire illos nexus coniugales adnituntur, qui beatum exitum haberent, ac filios aut filias suas sin minus cogant, pertrahunt saltem ad iungendas nuptias cum illis, quos nollent. Verum praevalent apud parentes identidem tituli, divitiae, honores, cognationes, clientelae, aliaque id genus multa, quibus fit, ut filii velint nolint, debeant ducere, non quos ipsi optarent, sed quos parentes praelegerunt. Felicia ne erunt eiusmodi connubia? Nil minus. Sed potius se eiusmodi coniuges persaepe mutuo prosequuntur odio; in rixas perpetuas et similtates erumpunt; exinde vero disrupta matrimonia, lites et, quae ea sequuntur, mala gravissima. Et tamen ipsi parentum auctoritati et eorum, quorum intererat, consilio obsecuti sunt. Ergo ne, iterum sciscitor, debebunt omnia haec coniugia pariter dissociari?

Neque illud omittendum est interdum parentes et sponsos decipi. Etenim non desunt, qui, ut ad optatas perveniant nuptias, malas tum physicas tum morales qualitates ita dissimulent ac tegant, ut nulla ratione pateant, donec finem suum fuerint assecuti, ac recedendi nulla via, et pedem a laqueo retrahendi nullus detur locus. Tunc moerores, gemitus, questus. Attamen hi omnes commonitionem Erasmanam, quoad eius fieri potuit, executioni mandarunt, nec tamen quidquam profecerunt. Numquid et istis omnibus, qui certe pauci non sunt, via aperienda divortii, ut feliciori foedere se coniungant? Quid si secunda et tertia vice decipiantur? En quo ducant theoriae ab hominibus seu ab huius seculi sapientibus excogitatae, ut illas opponant Ecclesiae catholicae doctrinae sanctisque principiis.

Itaque nulla alia via suppetit, quam ut a teneris unguiculis utriusque sexus adolescentibus sanctissimae religionis dogmata ac saluberrima praecepta instillentur, atque in eorum cordibus alte defigantur. Siquidem si his se morigeros praeberint, Deus ipse providentia sua concurret, ut foedera nuptialia optimum sortiantur effectum iuxta illa biblica oracula: « Beatus qui habitat cum muliere sensata (43). » « Mulieris bonae beatus vir;

(43) Eccl. XXV. 11.

» numerus enim annorum illius duplex (44). » « Pars bona mulier bona, in parte timentium Deum dabitur viro pro factis » bonis (45); » aliaque eiusmodi, quibus Scripturae sanctae abundant.

Quod si contingat initum coniugium optatum non sortiri exitum, sola religio his malis pharmaca salutaria praebit, facilemque reddet longanimitatem, patientiam, lenitatemque in vitiis tolerandis, quibus alteruter coniugum irretitus fuerit, donec ad saniora consilia redeat, et ad meliorem frugem se recipiat. Hac ratione plures in eiusmodi statu ad sanctitatem atque ad heroicum, ut vocant, virtutis gradum pervenerunt. Cuius rei testis est experientia in religione catholica, in qua innumeri prope sanctitatis apicem hoc modo attigerunt. Quae si admiranda potius quam imitanda videantur, suppetunt etiam vulgaria ac frequentissima exempla reconciliationum, adeo ut post temporaneum divortium in gratiam redierint, et amico foedere coniuges ad mortem usque perseverarint. Si quid vero sit patiendum, dolor mitigabitur spe melioris eventus, neque ulla necessitas cogit ad divortia perfecta facienda, atque ad iterandas nuptias, quae praeterquam quod a religione damnantur, sunt fons plurium malorum, quae coniuges, sobolem, ipsamque societatem affligunt, atque pessumdant.

CAPUT VI.

De dissolutione matrimonii rati, non consummati.

Notum est omnibus matrimonium in legitimum, ratum, et consummatum distingui; legitimum seu verum coniugium est, quod ab infidelibus ad normam legis naturalis contrahitur; ratum illud est, quod initur a fidelibus ac sacramentum efficitur, eo ipso quod sacramentum fidei seu baptismum susceperunt, quo fit, ut eorum contractus solo consensu legitime praestito evehatur ad dignitatem sacramenti utpote signum gratiae practicum et efficax,

(44) Ibid. XXVI. 4.

(45) Ibid. v. 5.

repraesentans coniunctionem Christi cum Ecclesia ; consummatum vero dicitur vel non consummatum, prout copula intercesserit inter coniuges vel non intercesserit. Eiusmodi distinctionis saepe fit mentio in iure canonico, et magni est momenti in quaestione, quam agitamus.

Ratione enim istius distinctionis coniugium maiorem vel minorem firmitatis gradum habet. Sane, ut suo loco ostendimus, matrimonium infidelium quamvis consummatum dissolubile est, ac solvitur per conversionem coniugis ad fidem christianam, renuente altero coniuge sine contumelia Creatoris cohabitare cum parte conversa. At matrimonium fidelium consummatum esse prorsus quoad vinculum indissolubile exploratum est, quemadmodum hactenus certis argumentis ostendimus. Nec Ecclesia aut Rom. pontifex potest aliquando consummatum fidelium connubium dissolvere ullo in casu (1). Inter haec medium tenet locum coniugium ratum et non consummatum, quod solvi posse per solemnem religionis professionem doctrina catholica est.

Hanc doctrinam adorti sunt novatores saec. XVI., seu ut ipsi se vocant, sacrorum emendatores, verius autem corruptores, qui quum ad unum omnes abhorreant a votis religiosi, utpote magna ex parte e claustris transfugae et apostatae (2),

(1) Prout nonnulli perperam autumarunt. Cf. de hoc argum. Gibert in op. *Tradition ou histoire de l'église sur le sacrement du mariage*, tom. III. pag. 244 seqq.

(2) Quorum princeps extitit Lutherus, qui sacerdos et religiosus cum perditâ sanctimoniali sacrilegum matrimonium celebrare est ausus. De quo non minus vere quam sagaciter scripsit Ida Hahn Hahn in op. quod post suam ex protestantismo conversionem ad Ecclesiam catholicam edidit, quodque inscripsit Germanice *De Babylone ad Hierusalem* iuxta vers. Gall. doct. Leonis Bessy, « Comment, inquit, se défendre de cette pensée, que Luther, en contractant son mariage en état de péché mortel, attira sur tous ses partisans une réprobation mystérieuse, précisément en ce point, qui exerce une influence si décisive sur le bonheur ou le malheur de générations entières et sur tout l'ensemble de l'éducation sociale? Mais aussi, par là même que cette mortelle blessure faite à la morale publique se dévoile aux yeux de tous d'une manière si effrayante, et que nulle sagesse humaine n'est en état de la fermer, n'a-t-on pas le droit d'espérer que ceux qui en sont atteints ou menacés auront recours au seul remède dont ils puissent attendre la guérison, le retour à l'Eglise mère? »

nil magis cordi habuerunt, quam ut inanitatem professionis religiosae praedicarent. Hi propterea, dum faciles adeo se prae-buerunt in dissolvendis coniugiis etiam consummatis fidelium, difficiles omnino in concedenda dissolutione connubii rati in gratiam vitae perfectioris sectandae semet exhibuerunt : imo etiam prorsus et absolute denegarunt eiusmodi dissolutionem fieri unquam posse. Istorum audaciam fregit concilium Tridentinum, ut mox videbimus.

Ianseniani, qui protestantium vestigia premere sibi proposuerunt, eandem instaurare doctrinam aggressi sunt impugnantem definitionem concilii Tridentini, ac si adversaretur Scripturae et traditioni. Inter quos eminent Leridant (3), Pilé (4), iuxta quem fides circa matrimonii indissolubilitatem a seculo duodecimo obscurata est, ac irritum est habendum Tridentini concilii decretum, ut cui defuerit necessaria libertas. Hos sectatus est Tabaraud, qui eos ferme exscribit, utpote iisdem principiis imbutus (5).

Nulla autem ratione ferri potest, quod scripsit Maldonatus seu potius auctor op. *De sacramentis* eius nomine vulgati (6) de hoc argumento; cum enim quinque praemisisset difficul-

De turba vero sacerdotum et monachorum, qui votis suis insuper habitis currebant exemplo Lutheri ad novam sectam, haec iam aetate sua, seu initio sic dictae reformationis scribebat Wizel : « Nec non deturbat omnia aucupium » nummularum. Nisi actutum des, curritur ad sectam. Quod si posset talibus » mercenariis contingere in secta unde victitarent, profecto Ecclesiam equis » et velis desererent, usque adeo neminem fere non delectat carnalissimae » sectae licentia, voluptas trahit. *Conquestio de calamit. statu.* » Lipsiae 1558. C. a. apud Dollinger. *La Réforme* tom. I. pag. 104, Paris, 1847.

Plura item cf. hac de re apud Audin. *Hist. de la vie de Luther*, tom. deux, chap. XI. *Sécularization des couvents et mariage des moines. Désordres produits par l'ouvrage du réformateur sur le célibat.* Et ita res perseveravit iugiter a nuptiis Lutheri ad nuptias Achilli, et de Sanctis, et ita porro perseverabit in futurum.

(3) *Examen de deux questions sur le mariage*, pag. 458. seqq.

(4) *Dissert. Sur l'indissolub. absolue du lien conjugal.* 2 vol. in-12.

(5) *Principes etc.* Ed. 1. pag. XXXVIII. et pag. 235 seq. et iterum pag. 591 seq. in nova autem ed. pag. 581 seqq. Cf. ap. Carrière tom. I. n. 504.

(6) Cf. Alegambe in *Biblioth. soc. Iesu.*

tates, quibus urgetur doctrina catholica de solutione matrimonii rati et non consummati, subdit: « Haec argumenta videntur » mihi habere non posse ullam responsionem, nisi aut concedamus, matrimonium ratum et nondum consummatum non esse » verum matrimonium et verum sacramentum, aut certe Ecclesiam ita existimasse, cum decrevit licere post matrimonium » ratum, conferre se ad religionem, altero coniuge invito, et » licere alteri adire alias nuptias. Quod autem hoc sensu Ecclesia » definierit, manifestum est ex illis omnibus canonibus, quibus » statuit. Nam in illis omnibus nominat *sponsum et sponsam* eos, » qui coniuncti sunt matrimonio rato, non consummato. Nusquam autem appellat coniuges, neque maritum, neque uxorem. » Adde quod in nonnullis etiam ex illis manifeste dicat non esse » verum matrimonium et coniugium, antequam sit consummatum. At certe hoc indicat ipsum nomen *consummatum*, quasi » perfectum et absolutum (7). »

Quae quidem satis temere dicta esse videntur; difficultates autem, quibus responderi non posse autumat hic auctor, paulo post excutiemus iisque satis atque abunde responderi ostendemus.

Interim ex haecenus dictis patet, nobis vindicandam esse Ecclesiae circa hunc articulum doctrinam adversus omnes eius impugnatores. Quod vero attinet ad has vindicias, praemittere adhuc debemus, illas scientifice spectatas varias esse pro sententiarum varietate, quae inter catholicos theologos viget. Siquidem alii eiusmodi dissolutionem repetunt ex iure naturali; alii ex iure ecclesiastico; alii demum ex iure divino. Unumquodque autem placitum suis peculiaribus urgetur difficultatibus, quas dissimulare nec possumus nec debemus, ut ex earum collatione quid verisimilius censendum sit colligamus. Absoluta quaestione dogmatica de solutione coniugii rati per solemnem religionis professionem, expendenda erit quaestio theologica, utrum aliis

(7) *Opera varia theologica*. Lutet. Paris. 1677. tom. II. *De matr.* par. IV. cap. VI. pag. 474 seq.

gravibus de causis coniugium ratum pontificia dispensatione atque auctoritate dissolvi possit, de qua quidem quaestione duplex doctorum sententia habetur, quarum altera eam potestatem Ecclesiae seu Rom. pontifici denegat, altera vero adstruit.

Ut igitur qua par est perspicuitate ac methodo incedamus, distinctis articulis de his omnibus pertractabimus, praemissa generali doctrina a concilio Tridentino definita hoc canone VI. sess. XXIV. « Si quis dixerit, matrimonium ratum, non consummatum, per solemnem religionis professionem alterius coniugum non dirimi; anathema sit. »

ARTICULUS I. — De veritate doctrinae catholicae circa dissolutionem vinculi coniugalis per solemnem religionis professionem alterius coniugum.

Sermo hic est de matrimonio vere ac presse sumpto, adeoque de vero et proprio sacramento, cum agatur de matrimonio inter fideles baptizatos inito. Idque ad excludendam singularem Maldonati sententiam, quod scilicet sacri canones, ac propterea et canon Tridentinus, non loquantur nisi de matrimonio, quod verum proprie non sit, nec verum sacramentum. Quomodo enim concilium Tridentinum potuisset appellare *matrimonium* illud quod ratum tantum est, necdum consummatum, si illud non habuisset ut verum matrimonium, verumque sacramentum, cum constanter in tota hac sessione hanc vocem iugiter in propria ac rigerosa significatione usurpaverit? Hoc vere absonum est, ac si semel admitteretur, vix non nutaret universa eiusdem concilii doctrina.

Hisce praemissis merito Tridentinum definivisse dissolvi coniugium ratum fidelium per professionem religiosam patet ex sensu traditionali totius ecclesiasticae antiquitatis. Siquidem hic sensus ab immemorabili viguit in Ecclesia christiana, ut maioris perfectionis sectandae gratia sive sponsalia, sive matrimonia rata dirimerentur, ut pateret aditus ad consilia evangelica profertenda. Romani pontifices filum traditionis secuti non nisi ratio-

nem determinaverunt, et conditiones, quo rite id fieret, utpote supremi in Ecclesia moderatores. Fieri enim poterat, ut abusus obreperent, si res privatorum arbitrio relinqueretur. Caeterum suis sanctionibus nihil novi summi pontifices intulerunt.

Hunc vero sensum traditionalem viguisse ab antiquissima aetate, facile deprehendimus ex tot exemplis illis seu factis, quae nobis praebet historia ecclesiastica. Non erunt ea quidem, si singillatim ac seorsum expendantur, apodictica ad rem conficiendam, quam intendimus; attamen illorum collectio manifeste patefacit spiritum, qui iugiter in Ecclesia vigit. Haec itaque subiiciam cum nonnullis animadversionibus criticis, quibus veritas suo lumine illustretur.

Primum exemplum habemus in S. Thecla adeo ab universa antiquitate commendata. De ea igitur S. Ambrosius scribit: «Thecla copulam fugiens nuptialem, et sponsi furore damnata, naturam etiam bestiarum virginitatis veneratione mutavit (8).» Et S. Epiphanius: «Thecla, inquit, cum in Paulum incidisset, pactas nuptias dissolvit, cum primario euidam civitatis totius, ac longe diviti, nobilissimo, splendidissimoque desponsa iam fuisset. Verum terrena ideo sancta illa contempsit, ut coelestium compos esse posset (9).» At non diffitemur excitari dubium merito posse, utrum de sponsalibus, an de coniugio agatur, quod S. Thecla contraxerit, ut plures existimant (10).

Alterum quod afferri consuevit exemplum desumitur ex duobus illis aulicis, qui, ut scribit S. Augustinus, lectione permoti vitae S. Antonii, relicto seculo «Manserunt in casa: et ambo habebant sponsas: quae posteaquam hoc audierunt, dicaverunt etiam ipsae virginitatem Tibi (Deo) (11).» Verum

(8) *Lib. De virginib.* cap. VIII. n. 12. Opp. ed. Maur. tom. II. col. 167.

(9) *Haeres LXXVIII.* n. XVI. ed. Petav. tom. I. pag. 1048. Cf. quae de hac S. virg. et martyr. scripsit Tillemontius, *Memoire etc.* tom. II. pag. 60 seqq.

(10) Cf. Baronium in notis ad Martyr. Rom. die 15. Sept. nec non Bollandian. ad eamd. diem. Tom. VI. *Acta sanct.* pag. 530 seqq. ubi critice expendunt, quae ad hanc S. virginem ac martyr. referuntur.

(11) *Confess.* lib. VIII. n. 43.

dubitari et hic potest, num illae fuerint potius sponsae quam uxores. Quod autem a quibusdam dicitur incertum esse, annon, si fuerunt vere uxores, matrimonium fuerit etiam consummatum, excluditur verbis S. Augustini, qui testatur illas Deo dicasse suam *virginitatem*.

Tertium exemplum adest in S. Alexio, qui floruit sub finem sec. IV. et initium sec. V. sub S. Innocentio (12). De quo in eius vita legitur: «Cum eum nuptialibus infulis aptum iudicassent (parentes eius), elegerunt ei puellam ex genere imperiali, et ornaverunt thalamum, et impositae sunt eis singulae coronae (13) in templo S. Bonafacii martyris per manus honoratissimorum sacerdotum, et sic cum gaudio et laetitia laetum duxerunt diem. Vespere autem facto, dixit Euphemianus filio suo: Intra, fili, in cubiculum, et visita sponsam tuam. Ut autem intravit, coepit nobilissimus invenis, et in Christo sapientissimus instruere sponsam suam, et plura ei sacramenta disserere; deinde tradidit ei anulum suum aureum, et rendam (14), id est caput baltei, quo cingebatur, involuta in prandeo (15), et purpureo sudario, dixitque ei: suscipe haec, et conserva usque dum Domino placuerit, et Dominus sit inter nos. Post haec... discessit ad mare (16).» Iam vero hic absque dubio agitur de vero coniugio rato non consummato ac dissoluto. Eadem leguntur in caeteris actis, praesertim vero in vita Arabica a Bollandianis primum vulgata (17).

Omitto exempla Gregoriae virginis, de qua S. Gregorius Magnus (18), ac de cuiusdam Catelli sorore Stephano desponsata, quaeque monasticum est institutum professa, ut idem

(12) Qui sedere coepit in pontificatu an. 411. et desijt an. 417.

(13) Erat hic ritus nuptialis receptus non solum apud Graecos, verum etiam apud Latinos.

(14) Nempe *Zonam*, ut ex Cangio ad hanc vocem.

(15) Id est *velo*, ut ex Cangio.

(16) Apud Bolland. die XXI Iulii. tom. IV. Iulii pag. 252.

(17) *Ibid.* p. 267.

(18) *Lib. III. Dialog.* cap. XIV. ed. Maur. tom. II. col. 501.

refert S. Pontifex (19), cum certo non de matrimonio rato in his agatur, sed de sponsalibus tantum. Quartum exemplum affertur ex S. Leobardo, de quo scribit S. Gregorius Turonensis. «Cogen-
» tibus parentibus ut arrham puellae, quasi uxorem accepturus,
» daret, compellitur.... Haec patre loquente, licet haberet alium
» filium, facile tamen tali aetatulae persuasit voluntati propriae
» contraire. Denique dato sponsae anulo, porrigit osculum,
» praebet calceamentum, celebrat sponsaliae diem festum...
» Deus... conpunctum cor eius, ut relicto seculo manciparetur ad
» cultum divinum (20).» Ast et hoc exemplum referri posse videtur ad solam sponsalium dissolutionem.

Magis ad rem nostram accedere videtur, quod refert ven. Beda de Edildrida scribens : «Accepit rex Ecgfridus coniugem
» nomine Edildridam.... cuius consortio cum uteretur duodecim
» annis, perpetuo tamen mansit virginitatis integritate gloriosa,
» sicut mihimet sciscitanti.... Valfridus episcopus referebat,
» dicens se testem virginitatis eius esse certissimum, adeo ut
» Ecgfridus promiserit se ei terras ac pecunias multas esse dona-
» turum, si reginae posset persuadere eius uti connubio... quae
» multum diu regem postulans, ut seculi curas relinquere, atque
» in monasterio tantum vero regi Christo servire permitte-
» retur. Quod ubi vix aliquando impetravit, intravit monaste-
» rium (21).» Certe hic agitur de matrimonio tantum rato, eo-
» que discisso quoad vinculum; nam testante Thoma Eliensi,
» rex novum inuit coniugium. Scribit enim, quod cum frustra
» rex Edildridam, seu ut eam vocat, Eðhledredam, recuperare
» adnitus fuisset «Eboracum redit, Ermemburgemque sibi matri-
» monio copulavit (22).»

Ex his aliisque eiusmodi documentis facile est colligere qui-

(19) Lib. VII. epistol. XXIII. Ibid. col. 867.

(20) *Vitae Patrum*, cap. XX. ed. Maur. col. 1252.

(21) *Hist. Anglor.* lib. IV. c. XIX. ed. Basil. 1565. tom. III. col. 158.

(22) In *Historia Eliensi* apud Whartonum *Anglia sacra* part. I. Londini 1691. pag. 598.

nam iugiter in Ecclesia traditionalis sensus viguerit, et quinam spiritus eam informaverit. Etsi enim non omnia, quae prolata sunt, exempla rem conficiant, satis tamen indicant, quid hac de re Ecclesia senserit, donec Rom. pontifices, oblata sibi occasione, decreta sua emiserunt, quibus omne sublatum est dubium de istorum matrimoniorum dissolutione.

Ac primus quidem, cuius certum documentum extat, est Alexander III. qui an. 1180. hanc decretalem emisit : «Verum
» post consensum legitimum de praesenti, licitum est alteri,
» altero etiam repugnante, eligere monasterium, sicut sancti
» quidam de nuptiis vocati fuerunt; dummodo carnalis com-
» mixtio non intervenerit inter eos : et alteri remanenti, (si com-
» monitus continentiam servare noluerit,) licitum est ad secunda
» vota transire : quia, cum non fuissent una caro simul effecti,
» satis potest unus ad Deum transire, et alter in seculo rema-
» nere (23).» Et iterum : «Caeterum quia, licet a praefato viro
» desponsata fuit, adhuc tamen, sicut asserit, ab ipso est inco-
» gnita : mandamus, quatenus si praedictus vir ipsam carnaliter
» non agnoverit, et eadem ad religionem transire voluerit,
» recepta ab ea sufficienti cautione, quod vel ad religio-
» nem transire, vel ad virum suum redire intra duorum men-
» sium spatium debeat, ipsam a sententia, qua tenetur, ab-
» solvas ; quod si ad religionem transierit uterque, restituat
» alteri quod ab eo noscitur accepisse. Sane quod Dominus in
» evangelio dicit, non licere viro, nisi ob causam fornicationis
» uxorem suam dimittere, intelligendum est, secundum inter-
» pretationem sacri eloquii, de his quorum matrimonium car-
» nali copula est consummatum, sine qua consummari non
» potest (24).»

Ex quibus decretis habemus, in priori quidem constitutum generale principium de dissolutione coniugii rati necdum con-

(23) *Decret. Gregorii IX.* lib. III. tit. XXXII. *De convers. coniugat.* cap. *Verum.*

(24) Ibid. cap. VII. *Ex publico.*

summati, ac interpretationem textus evangelici: *Quod Deus coniunxit, homo non separet, nec non alterius: Qui dimiserit uxorem suam, excepta fornicationis causa* etc. de matrimonio consummato; cum scilicet coniuges facti sunt *una caro*; in posteriori vero magis determinatum habemus duorum mensium spatium ad definitivam deliberationem.

Alter pontifex est Innocentius III. an. 1210. qui Lugdunens archiepiscopo rescripsit: « Nos inquisitioni tuae taliter respondemus, quod etsi possit non inconsulte videri, quod ex quo » matrimonium inter legitimas personas, per verba de praesenti contrahitur, illis viventibus in nullo casu possit dissolvi, » ut vivente reliquo, alter ad secunda vota transmigret.... Nos » tamen nolentes a praedecessorum nostrorum vestigiis declinare, qui respondere consulti, antequam matrimonium sit » per carnalem copulam consummatum, licere alteri coniugum, » reliquo inconsulto, ad religionem transire; ita quod reliquus, » ex tunc legitime poterit alteri copulari: hoc ipsum tibi consulumus observandum in articulo praenotato, quamvis falsa sit » causa, per quam ob susceptionem veli praedicta mulier est » inducta, cum sine qualibet tali causa, id ipsum religionis obtentu facere potuisset. Porro licet praedicta mulier videatur » in veli susceptione religionis habitum assumpsisse, si tamen » velit in domo propria remanere, quasi propositum castitatis » in seculo servatura, nihilominus consummandum est matrimonium iam contractum, nisi se voto obstrinxerit ad observantiam regularem: in quo casu compelli potest, ut relicto » seculo, religionis propositum exequatur (25). »

Deprehendimus porro ex hoc decreto, Innocentium nihil novi constituisse, sed in eo edendo praedecessorum suorum vestigiis inhaesisse, qui certe solus Alexander III. esse non potuit. Alia proinde praecessisse hanc in rem Rom. pontificum decreta, quae forsitan perierunt, admittamus necesse est.

(25) Ibid. cap. XIV. *Ex parte tua.*

Ut igitur praesens argumentum absolvamus, ex adductis antiquitatis documentis eruimus, primo in Ecclesia iugiter hunc sensum viguisse de favore divinitus collato in gratiam perfectioris instituti per professionem evangelicorum consiliorum. Eruimus deinde, Rom. pontifices loqui de eiusmodi coniugiorum dissolutione ad profitendam religionem tamquam de re iamdiu superioribus seculis recepta, quin ulla assignari epocha possit. Exinde pronum est inferre, viguisse ab initio traditionem apostolicam circa hunc articulum, quem demum solemniter ratione concilium Tridentinum suo canone sancivit. Sane nullum opponi potest ex tota antiquitate documentum, quo contrarium adstruatur. Iam vero iuxta regulam S. Augustini: *Quae sunt contra fidem vel bonam vitam, (Ecclesia) nec approbat, nec tacet, nec facit*, (26). Cum vero non modo negative, verum etiam positive constet in Ecclesia ab immemorabili, licet sub diversa forma pro temporum adiunctis, eiusmodi institutum servatum fuisse, rursus altera eiusdem S. Doctoris regula adhibenda est: « Si quid horum » tota per orbem frequentat Ecclesia;... quin ita faciendum sit » disputare, insolentissimae insaniae est (27). »

Ad quam regulam si attendisset Maldonatus, seu auctor disputationum de septem sacramentis, ea profecto non opposuisset, quae eam omnino destruunt. Postquam enim scripsit, difficilem hanc esse quaestionem, utrum scilicet liceat matrimonium ratum dissolvere ad profitendum aliud vitae genus perfectius, nimirum religionem, aut aliud eiusmodi, ut ministerium ecclesiasticum; item utrum liceat illi, qui relinquitur, contrahere alias nuptias, alio vivente; his, inquam, praemissis subdit: « Utrumque » licere decretum est multis canonibus ecclesiasticis. Sed sunt » maxima argumenta in contrariam partem. »

Haec autem argumenta quinque sunt. 1. Quod matrimonium ratum non differat essentia a matrimonio consummato; 2. quod Christus Dominus etiam de matrimonio rato dixerit: *Quod Deus*

(26) Epist. LV. ad Ianuar. cap. XIX. n. 55. ed. Maur. tom. II. col. 142.

(27) Epist. LIV. ad Ianuar. cad. V. n. 6. col. 126.

coniuncti, homo non separet; 3. quod in matrimonio rato alter alteri coniugi potestatem tradat corporis sui, nec liceat eandem alteri traditam conferre sine consensu eius, cui tradita est; 4. quod matrimonium sit pactum solemne non secus ac solemne votum, adeoque non possit altero invito, qui matrimonium ratum iniit, continentiam profiteri; 5. denique, quod Augustino auctore non alia de causa coniugium christianorum prae caeteris indissolubile sit quoad vinculum, nisi quia est sacramentum. Iam vero matrimonium non consummatum vere et proprie est sacramentum, prout est consummatum (28).

Ast ipse veluti certum assumere videtur non nisi auctoritate ecclesiastica dissolvi coniugium ratum, ut patet tum ex horum argumentorum indole et natura, tum ex eo quod dixerit *multis canonibus ecclesiasticis* id fuisse decretum. Attamen hoc non est exploratum, cum plures ique gravissimi theologi oppositam teneant sententiam, ut paulo post expendemus. Qua sola animadversione non minimum vis eorumdem argumentorum infirmatur. Praeterea non animadvertit inter hos canones haberi canonem Tridentinum, qui dogmaticus est, non autem mere disciplinarius. Demum falsum est quod affirmat, posse dirimi coniugium ratum *ob ministerium ecclesiasticum*. Nunquam id docuit aut sensit Ecclesia.

Porro si semel constiterit Deum ipsum ita de matrimonio rato constituisse in favorem perfectionis evangelicae, quemadmodum constituit de coniugio infidelium, cum alter ad fidem convertitur, renuente altero sine contumelia Creatoris cum converso cohabitare, in favorem religionis christianae, proposita argumenta magna saltem ex parte ex se concidunt. An vero Christus ita statuisse dicendus sit, dogmatice quidem seu theologice pendet

(28) Auctor quicumque fuerit *De sept. sacrament.* loc. cit. nihil novi argumentis suis protulit, et quod non fuerit ab aliis oppositum praecipue a protestantibus Chemnitio *Examine* sess. XXIV. Magdeburgensibus *Centuria* I. lib. 2. c. 12. col. 657. a catholicis vero a Claudio Espenceo lib. 8. *De continentia* cap. 4. et ab Erasmo in *Annot.* ad I. Cor. VII. v. 10. Ast et illud exploratum est a catholicis illa omnia iam dissoluta ante *Maldonatum* fuisse.

ab examine, quod instituimus, traditionis, scientifice autem putabit ex discussione sententiarum, quae inter theologos vigent, quasque iam expendere aggredimur articulo insequenti; iisque expensis, propositas difficultates dissolvemus.

ARTICULUS II. — De iure, quo matrimonium fidelium ratum et non consummatum per solemnem religionis professionem quoad vinculum dissolvatur.

Cum in tres sententias theologi partiantur circa ius, quo dirimitur coniugium ratum, aliis, ut innuimus, hanc dissolutionem ex iure naturali, aliis ex iure ecclesiastico, aliis denique ex iure divino repetentibus, cumque unaquaeque et suis fundamentis fulciatur et suis etiam laboret difficultatibus, operae pretium ducimus unamquamque singillatim distinctis paragraphis excutere.

§. I.

De illorum theologorum sententia, qui dissolutionem coniugii rati ex iure naturali repetunt.

Plures magni nominis theologi huic sententia, duce B. Thoma, qui istorum agmen ducit, adhaerent. Hos recensent Salmanticensis (29), inter quos eminet card. Bellarminus (30); ex recentioribus praestant Ludov. Habert (31), Drouin (32), nec abnuunt Collet (33), Lagedemon (34), aliique.

Horum theologorum sententiae fundamentum est in duplici principio, quod cum S. Thoma constituunt. Contendunt itaque, coniugium ratum dissolvi ex eo, quod ratio ipsa doceat semper licitum esse de statu minus perfecto ad perfectiorem transire; si id fieri possit absque alterius detrimento. Iam vero statu

(29) Tract. IX. *De matrim.* cap. IV. puncto III. n. 28.

(30) Lib. II. *De monachis* cap. XXXVIII. n. 16.

(31) *De matr.* Cap. II. §. VII. resp. 5.

(32) *De matr.* quaest. IV. cap. III. §. I. prob. IV.

(33) *De matr.* cap. V. sect. V. n. 546.

(34) *De matr.* quaest. VII. art. 2. sect. I. concl.